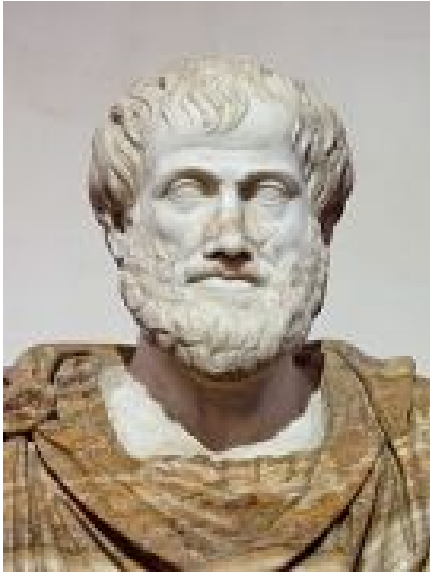

Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ «ΠΟΛΙΤΙΚΑ» ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Οι όροι Ανάπτυξη και Μεγέθυνση, σε επίπεδο υλοποίησης πολιτικών, συνήθως ταυτίζονται, αν και η επιστήμη διαφοροποιεί ξεκάθαρα την έννοια της Ανάπτυξης από την έννοια της Μεγέθυνσης. Η ανάπτυξη, ως γνωστό, αποτελεί την ολιστική εκδοχή της εξέλιξης ενός οργανισμού και εμπεριέχει και την έννοια της αρμονίας. Η μη αρμονική σχέση ανάμεσα στα αναπτυσσόμενα μέλη ενός οργανισμού μπορεί να δημιουργήσει παθολογική κατάσταση, αν δεν

χαρακτηρίζεται ήδη ως παθολογική, πχ η παχυσαρκία, ή η ατροφία κάποιου άκρου. Όμως και η κοινωνία είναι ένας οργανισμός και η Ανάπτυξη που την αφορά θα πρέπει να διέπεται από ανάλογες αρμονικές σχέσεις. Οι επιθετικοί προσδιορισμοί που αποτελούν και σημερινά ζητούμενα της Ανάπτυξης (πράσινη, βιώσιμη, αειφορική κ.ά.), ως ζητούμενα, δείχνουν ελλείψεις και δυσαρμονίες.

Αυτά τα ελλείμματα, οι δυσαρμονίες της ανάπτυξης, οδηγούν σε εκφυλιστικά φαινόμενα τις σύγχρονες κοινωνίες και φυσικά δεν υφίσταται Ανάπτυξη, αλλά Μεγέθυνση. Η τελευταία αφορά στην ευημερία της επιχειρηματικότητας και εν γένει των οικονομικών μεγεθών, που τις περισσότερες φορές δεν συνεπάγεται την οικονομική ευημερία στα μέλη μιας κοινωνίας και την ανάπτυξη όπως την ορίσαμε προηγουμένως.

Πρώτος ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του έδωσε το στίγμα της Βιωσιμότητας, περιγράφοντας την Τοπική Ενδογενή Ανάπτυξη ή Αυτόνομη-Αυτοδύναμη κατ' άλλους (John Friedman, 1979), χωρίς βέβαια να χρησιμοποιεί τη σημερινή ορολογία. Έτσι κατά τον Αριστοτέλη η πόλη αποτελεί την ανώτερη μορφή κοινωνικής

οργάνωσης και έχει νόημα ύπαρξης, εφόσον είναι σε θέση να προσφέρει στους πολίτες το «ευ ζην». Το ευ ζην επιτυγχάνεται μέσα από την ολοκληρωμένη ζωή και αυτάρκεια. Με καθυστέρηση εικοσιτέσσερις αιώνες. Οι σύγχρονες κοινωνίες προσπαθούν απεγνωσμένα να δώσουν ένα κοινά αποδεκτό ορισμό για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και πειραματίζονται για «ρεαλιστικές» αναπτυξιακές προσεγγίσεις, εντός των θεσμικών πλαισίων της οικονομίας της αγοράς. Έτσι, έχουμε παγκόσμια συνέδρια και συνδιασκέψεις, ευχολόγια και νομοθετήματα, εμπόριο και χρηματιστήριο ρύπων, ανάδειξη πυλώνων Βιωσιμότητας και πολυσέλιδα κείμενα, με συνακόλουθες θριαμβολογίες ή ρήτρες. Αν και δεν παραγνωρίζονται κάποιες νησίδες Βιωσιμότητας που αποτελούν ελπίδα, το γενικό αποτέλεσμα είναι:

Παρά το περιβαλλοντικό «Γερμανικό θαύμα» το περιβαλλοντικό πρόβλημα εντείνεται. Παρά τις συνδιασκέψεις και τις απόπειρες σύγκλισης, τα 2/3 του πληθυσμού του πλανήτη λιμοκτονούν και στο 1/3 οι οικονομικές ανισότητες προσλαμβάνουν εκρηκτικές διαστάσεις. Τα Δεκεμβριανά στην Αθήνα και στην περιφέρεια, αλλά και τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί στην Γαλλία των εξαθλιωμένων οικονομικών μεταναστών, καθιστούν επίκαιρους τους «Μοιραίους» και τον «Οδηγητή» του Κώστα Βάρναλη, εφόσον σύμφωνα με έγκυρους αναλυτές, τεκμηριώνουν την αποτυχία των όποιων προσπαθειών για άμβλυση των οικονομικών ανισοτήτων, σύγκλιση και κοινωνική συνοχή. Όμως, θα πρέπει να γίνει ξεκάθαρο ότι αυτή η αναμενόμενη αποτυχία δεν αποτελεί έκπληξη ή υποχρεωτικά προϊόν πολιτικής ανικανότητας. Θεωρούμε ότι η αποτυχία ουσιαστικής και όχι κατ' επίφαση σύγκλισης είναι προεξοφλημένη νομοτελειακά. Κατά τον Αριστοτέλη το σημερινό θεσμικό πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς και συνακόλουθα της οικονομίας της ανάπτυξης καθίσταται απαγορευτικό για την δική του πολιτεία, δηλαδή για τη Βιωσιμότητα κατά τον γράφοντα. «για να συσταθεί μια πόλη δεν φτάνει ούτε να βρίσκονται σε αυτήν σπίτια, ούτε το να μην αδικούνται οι κάτοικοι μεταξύ τους, ούτε να υπάρχουν εμπορικές σχέσεις. Όλα τούτα είναι απαραίτητα για να υπάρξει μια πόλη, κι αν όμως όλα τούτα υπάρχουν, πόλη δεν γίνεται αν δεν υπάρχει συμμετοχή στο

ευ ζην και στις οικογένειες και στα γένη κι αν δεν αποσκοπεί σε ολοκληρωμένη και αυτάρκη ζωή.....»(δική μας η υπογράμμιση). Οι όροι «ολοκληρωμένη» και «αυτάρκης» αποτελούν όρους κλειδιά για τους αναπτυξιολόγους σήμερα. Προφανώς και είναι εντελώς περιττή περαιτέρω ανάλυση του κειμένου από τα «Πολιτικά».

Ας δούμε όμως ποια είναι η άποψη του Αριστοτέλη για την σημερινή κατάσταση στα χρηματοοικονομικά, πως βλέπει το τραπεζικό σύστημα και τις σημερινές πολιτικές, σε σχέση με την βιώσιμη πόλη του: (δικές μας οι υπογραμμίσεις) «.....η ζωή είναι ενέργεια, όχι υλική δημιουργία. Άρα σκοπός της ζωής δεν είναι η κατασκευή, η παραγωγή αγαθών, αλλά η επιδίωξη της ηθικής, μέσω των υλικών αγαθών η τέχνη της συναλλαγής, δίκαια κατακρίνεται, αφού το κέρδος δεν είναι φυσικό, αλλά ο ένας κερδίζει από τον άλλο η τοκογλυφία είναι μισητή, επειδή το κέρδος προέρχεται από το ίδιο το νόμισμα και όχι από τη χρήση για την οποία προορίστηκε. Ενώ επινοήθηκε για χάρη της συναλλαγής, το νόμισμα πολλαπλασιάζεται από τον τόκο. Επομένως από όλους τους τρόπους απόκτησης πλούτου αυτός είναι ο πιο αφύσικος...» (Αριστοτέλης, Βιβλίο 1, σς 42, 81-89).

Αν είναι αφύσικο το χρήμα να γεννάει χρήμα (τόκο), τότε πόσο αφύσικο είναι μετοχές υψηλού κινδύνου και «χαρτιά-φούσκες» να γεννούν χρήμα; Μήπως οι κρίσεις δεν είναι άλλο από το φυσιολογικό επακόλουθο μιας αφύσικης πορείας; Ίσως να είναι καλύτερα ο αναγνώστης να αφεθεί ελεύθερος να κάνει ανεπηρέαστος τις δικές του σκέψεις και να δώσει τις δικές του προεκτάσεις. Εμείς τα μόνα που θα προσθέσουμε πάλι από τα πολιτικά, προκειμένου να υπάρξει μια πιο ολοκληρωμένη άποψη είναι οι θέσεις του Αριστοτέλη για την κατανάλωση, την λαϊκιστική επιδοματική πολιτική, την πολιτική επενδύσεων και αξιοποίησης κοινοτικών πόρων, καθώς και για την εξειδίκευση και εντατικοποίηση της παιδείας.

Ο Αριστοτέλης για τον καταναλωτισμό:

«...Δεν φτάνει να κάνει ο νομοθέτης ίσες τις περιουσίες, πρέπει και να επιδιώκει τον μετριασμό γιατί περισσότερο πρέπει να εξισώσει τις επιθυμίες, παρά τις περιουσίες και τούτο δε

μπορεί να γίνει παρά μόνο εφόσον οι πολίτες διαπαιδαγωγούνται σωστά με καλούς νόμους.» (βιβλίο 2 σ. 143).

Κατά τον γράφοντα η επιθυμία δημιουργεί μια ανάγκη και η ανάγκη την επιθυμία για την κάλυψή της. Συνεπώς η σχέση ανάμεσα στις έννοιες «επιθυμία» και «ανάγκη» είναι σχέση ανακύκλωσης και έχει τη μορφή «επιθυμία-ανάγκη-επιθυμία». Ως γνωστό η οικονομική δραστηριότητα εδράζεται στην ύπαρξη αναγκών που επιθυμούμε να καλυφθούν ή επιθυμιών που μεταλλάσσονται σε ανάγκες.

Ο Αριστοτέλης για την επιδοματική πολιτική, τις επενδύσεις και την αξιοποίηση των κοινοτικών κονδυλίων:

«...όταν υπάρχουν έσοδα, δεν πρέπει να συμβαίνει ό,τι κάνουν μέχρι σήμερα οι δημαγωγοί (γιατί διανέμουν στον λαό ως μισθό τα πλεονάσματα και μόλις τα πάρει ο λαός τα ξοδεύει και ζητά άλλα γιατί έχει ανάγκη.....). Οι άρχοντες πρέπει να συγκεντρώνουν τα χρήματα και να τα διανέμουν στους φτωχούς σε κάθε άπορο να δίνουν τόσα ώστε να μπορεί να αγοράσει μια έκταση γης. Κι αν το ποσό δεν φτάνει, να μπορεί να το χρησιμοποιήσει ως κεφάλαιο για εμπόριο ή κάποια γεωργική επιχείρηση.....» (Τόμος 2, βιβλίο ζ, σ. 37).

Ο Αριστοτέλης για την εξειδίκευση και την εντατικοποίηση στην παιδεία:

«Η μουσική δεν πρέπει να διδάσκεται στους νέους για την διενέργεια μουσικών αγώνων αυτοί που ασχολούνται με αυτήν (μουσική των αγώνων) και όσοι εκπαιδεύονται έτσι γίνονται βάνουσοι, γιατί ο σκοπός της εκπαίδευσής τους είναι ταπεινός. Άλλωστε και ο θεατής είναι φορτικός και συμβάλλει στην αλλοίωση της μουσικής και οι μουσικοί που θέλουν την εύνοια παρόμοιων ακροατών ταπεινώνουν τον εαυτό τους και τα σώματά τους.... είναι λοιπόν φανερό ότι τους τρεις τούτους στόχους πρέπει να εφαρμόζουμε στην παιδεία: το μέτρο, το δυνατόν και το πρέπον..»(Βιβλίο θ. σ 177, 181, 187).

Η μόνη διευκρίνιση που κρίνεται σκόπιμο να δοθεί στον αναγνώστη είναι ότι στην αρχαία Ελλάδα θεωρείτο αδιανόητο το

έλλειμμα μουσικής παιδείας στους νέους. Η μουσική αποτελούσε ένα βασικό μάθημα και μάλιστα οι μεγάλοι φιλόσοφοι όπως ο Πυθαγόρας δεν δέχονταν μαθητές που δεν γνώριζαν μουσική στις σχολές τους. Ως εκ τούτου ο αναγνώστης το μόνο που έχει να κάνει είναι να αντικαταστήσει όπου «μουσική» με «γνώσεις» και όπου «μουσική αγώνων» με «εξειδίκευση χάριν της ανταγωνιστικότητας». Οι όροι «θεατής, ακροατής» θα μπορούσε να αντικατασταθεί με αυτόν της «ανάγκης της παραγωγικής διαδικασίας».

Τότε όμως οι υπογραμμισμένες λέξεις του προηγούμενου κειμένου θα αντικατασταθούν από τις υπογραμμισμένες λέξεις του κειμένου που ακολουθεί. Δηλαδή το κείμενο του Αριστοτέλη που προηγήθηκε θα γινόταν:

«.Η γνώση δεν πρέπει να παρέχεται στους νέους για την εξειδίκευση χάριν της ανταγωνιστικότητας αυτοί που ασχολούνται με αυτήν (με την εξειδίκευση χάριν της ανταγωνιστικότητας) και όσοι εκπαιδεύονται έτσι γίνονται βάνουσοι, γιατί ο σκοπός της εκπαίδευσής τους είναι ταπεινός. Άλλωστε και η ανάγκη της παραγωγικής διαδικασίας είναι φορτική και συμβάλλει στην αλλοίωση της γνώσης και οι αποκτώντες την γνώση που θέλουν να υπηρετήσουν τις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας ταπεινώνουν τον εαυτό τους και τα σώματά τους είναι λοιπόν φανερό ότι τους τρεις τούτους στόχους πρέπει να εφαρμόζουμε στην παιδεία: το μέτρο, το δυνατόν και το πρόπον.».

Η αλήθεια είναι ότι οι γνώμες διίστανται, στις μέρες μας, ως προς την ερμηνεία όρων όπως: «ευ ζην», «παιδεία», «μέτρο» και «πρόπον». Σκοπός της ζωής πάντως δεν είναι η παραγωγή, αλλά η επίτευξη μιας ανώτερης ποιοτικά ενέργειας, αφού η ζωή είναι ενέργεια κατά τον Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης την ονόμαζε «ηθική» αυτή την ενέργεια, ενώ ο Hebert Marcuse, μέσα από την πολιτική και κοινωνιολογική προέκταση της Φροϋδικής θεωρίας των ορμών, την ονόμαζε «Έρωτα».

Οι υπέρμαχοι της Βιώσιμης Ανάπτυξης δημιούργησαν πριν χρόνια το σλόγκαν: «Δράσε τοπικά, σκέψου παγκόσμια». Ότι ακριβώς

έκαναν και οι Ζακυνθινοί όλα αυτά τα χρόνια. Σκεπτόντουσαν παγκόσμια, αλλά δρούσαν τοπικά με τις γνωστές συνέπειες στο τοπικό κοινωνικό-οικονομικό και φυσικό περιβάλλον. Αφού όμως το σλόγκαν εκφυλίστηκε, αφού οι τεχνοκράτες και ο δυτικός ορθολογισμός το μόνο που κατάφεραν ήταν να κάνουν τα απλά σύνθετα και τα εύκολα δύσκολα, για αυτό και θα προτείνουμε ως νέο σλόγκαν της Βιωσιμότητας, τους στόχους του ποιητή:

«Sprache der Liebenden» Γλώσσα των Εραστών
Sei die Sprache des Landes» γίνε η γλώσσα του τόπου

Hoclderlin

Ο τόπος αυτός είναι η γη ολόκληρη σήμερα, η οικουμένη...

Βιβλιογραφία:

Αριστοτέλης, Πολιτικά, τόμοι Α', Β' Γ', 1993

John Friedman & C. Weaver, Territory and function, 1979, UCLA Press.

Herbert Marcuse, Ψυχανάλυση και Πολιτική, Ηριδανός, 1971.

Πηγή: Τα Νέα του Τ.Ε.Ι. Ιονίων Νήσων – Τριμηνιαία έκδοση (Οκτ-Νοε-Δεκ 2009)